

The Relationship Between Attachment Styles and Death Anxiety in Older Adults: The Mediating Role of Reminiscence Styles

Khodamorad Momeni¹ , Parisa Nosrati^{1,3} , Parisa Janjani³ ,
Fatemeh Rezaei¹ , Mohamadreza Majzooobi^{2,3} and Kosar Jalilian^{1*}

¹ Dept. of Psychology, Faculty of Social Sciences, Razi University, Kermanshah, Iran

² Dept. of Psychology, Developmental Psychology and Clinical Psychology of the Lifespan, University of Siegen, Siegen, Germany

³ Cardiovascular Research Center, Health Institute, Imam-Ali hospital, Kermanshah University of Medical Sciences, Kermanshah, Iran

Article Info

Article History

Received: 01.08.2025

Revised: 02.11.2025

Accepted: 22.12.2025

ePublished: 23.12.2025

Keywords

Attachment styles, reminiscence styles, death anxiety, older adults

How to cite this article

Momeni, KH., Nosrati, P., Janjani, P., Rezaei, F., Majzooobi, M.R., & Jalilian, K. (2025). The Relationship between attachment styles and death anxiety in older adults: the mediating role of reminiscence styles. *Aging Psychology*, 11(4), 505-525.

*Corresponding Author

Kosar Jalilian

Email

kosarjalilian13766@gmail.com

© The Author(s)

Publisher: Razi University

Abstract

Background: Entering old age brings psychological challenges, such as death anxiety, in addition to physical problems. Therefore, understanding the factors affecting death anxiety is not only a psychological necessity but also an ethical and clinical requirement for designing targeted intervention protocols. Thus, the present study aimed to investigate the relationship between attachment styles and death anxiety through the mediating role of reminiscence styles in older adults.

Method: The current study employed a correlational design using structural equation modeling (SEM). The statistical population included all older adults aged 60 and above in Kermanshah in 2025, from which 285 older adults were selected as the research sample using convenience sampling. Participants completed the Adult Attachment Scale (Collins & Read), the Death Anxiety Scale (Templer), and the Older Adults' Reminiscence Styles Questionnaire (Amani et al.). The data were analyzed using SPSS version 26 and AMOS version 24.

Results: The results of structural equation modeling indicated that the proposed model had an acceptable fit. The findings showed that secure attachment style had a positive direct relationship with positive reminiscence and a negative direct relationship with death anxiety. In contrast, ambivalent and avoidant attachment styles had negative direct relationships with positive reminiscence and positive direct relationships with death anxiety. In addition, positive reminiscence had a negative direct relationship with death anxiety. Furthermore, the results of indirect paths indicated that secure attachment style had a negative indirect relationship with death anxiety through positive reminiscence, whereas ambivalent and avoidant attachment styles had positive indirect relationships with death anxiety through positive reminiscence.

Conclusion: The findings of this research emphasize the importance of individual psychological factors in better understanding complex phenomena like death anxiety, highlighting the need to consider these factors in supportive interventions.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Given the significant increase in the older adult population, attention to their psychological challenges and mental health at this stage of life is of great importance. One of the primary challenges in old age is death anxiety. Previous research has shown that attachment styles and early parent-child relationship experiences play a crucial role in predicting death anxiety in adulthood and middle age. The consequences of attachment styles persist throughout the lifespan and determine how an individual copes with life's difficulties. Specifically, secure attachment consistently serves as a protective resource throughout life for older adults. Although studies indicate a relationship between attachment styles and death anxiety, almost no research has examined the nature of this relationship and the mechanisms through which attachment affects death anxiety in older adults. While studies highlight the role of various variables in the relationship between attachment styles and death anxiety, reminiscence styles have not yet been investigated as a mediating variable between attachment styles and death anxiety, neither in younger populations nor in older adults. Therefore, considering the existing gaps in the research literature, the present study aimed to investigate the relationship between attachment styles and death anxiety through the mediating role of reminiscence styles.

Method

The present study employed a correlational design utilizing structural equation modeling (SEM). The statistical population

included all older adults aged and above in Kermanshah, from which 285 individuals were selected as the research sample using convenience sampling. Inclusion criteria were: (1) aged 60 years or older, and (2) willingness to participate in the study. Exclusion criteria included: (1) experiencing the bereavement of a loved one within the past six months, and (2) the presence of severe mental illnesses or disorders based on the individuals' medical records. Participants completed the Adult Attachment Scale (Collins & Read), the Death Anxiety Scale (Templer), and the Older Adults' Reminiscence Styles Questionnaire (Amani et al.). The study questionnaires were administered in physical (paper-and-pencil) format. Then, using a controlled procedure, several elementary schools in Education District two of Kermanshah province were selected to identify eligible older adult grandparents residing in Kermanshah through the students. Comprehensive instructions for completing the questionnaires were provided to the parents and the older adult grandparents. Finally, the data obtained from the questionnaires were analyzed using the Pearson correlation coefficient and structural equation modeling (SEM) in SPSS version 26 and Amos version 24.

Results

To examine the assumption of normality for the research variables, skewness and kurtosis indices were used. Table 1 presents the descriptive indices of the research variables, along with skewness and kurtosis values. As shown in Table 1, the skewness and kurtosis values indicated an approximately normal distribution for all variables. Moreover, the results of the Pearson correlation matrix showed that death anxiety had significant negative

relationships with secure attachment style ($r = -0.485$) and positive reminiscence ($r = -0.552$). In contrast, death anxiety had significant positive relationships with ambivalent attachment style ($r = 0.441$), avoidant attachment style ($r = 0.212$), and negative reminiscence ($r = 0.493$). This means that higher levels of secure attachment and positive reminiscence were associated with lower levels of death anxiety. In addition, the findings indicated that positive reminiscence had a significant positive correlation with secure attachment style ($r = 0.452$). However, positive reminiscence had significant

negative relationships with ambivalent attachment style ($r = -0.499$), avoidant attachment style ($r = -0.144$), and negative reminiscence ($r = -0.487$). Furthermore, tolerance coefficients and the variance inflation factor (VIF) indicated that the assumption of no multicollinearity was met. The assumption of independence of errors was examined using the Durbin-Watson test. The Durbin-Watson statistic was calculated as $D-W = 2.21$, which falls within the acceptable range of 1.5 to 2.5, indicating that this assumption was met. Therefore, the correlational prerequisites for conducting path analysis were satisfied.

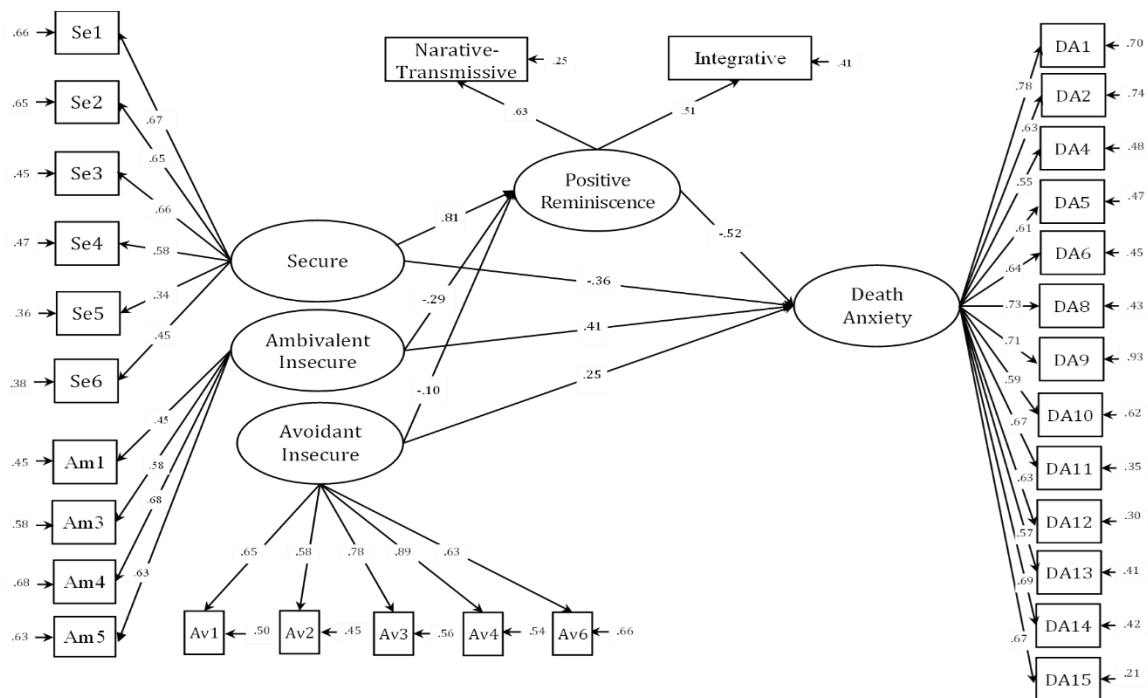

Figure 1. Model of the relationship between attachment styles and death anxiety through positive reminiscence

The findings demonstrated that attachment styles, through the mediating role of positive reminiscence, played a role in explaining death anxiety. This was supported by the values of the Goodness of Fit Index (GFI = 0.901), Adjusted Goodness of Fit Index (AGFI = 0.911), Incremental Fit Index (IFI = 0.912), and

Comparative Fit Index (CFI = 0.952), all of which were greater than 0.90. Moreover, in acceptable models, the ratio of chi-square to degrees of freedom (χ^2/df) should fall within the range of 1 to 3; in the present model, the χ^2/df ratio was 2.6, which falls within the acceptable range. Additionally, the Root Mean Square Error

of Approximation (RMSEA) should be less than 0.09; in this model, it was calculated as 0.04, indicating that the model fit was favorable. Based on the results of bootstrapping, the indirect path from secure attachment to death anxiety through positive reminiscence was confirmed with a path coefficient of $\beta = -0.18$. This finding indicates that secure attachment, through increasing positive reminiscence, is associated with a reduction in death anxiety. Moreover, the indirect path from ambivalent attachment to death anxiety through positive reminiscence was confirmed with a path coefficient of $\beta = 0.14$. The indirect path from avoidant attachment to death anxiety through positive reminiscence was also confirmed with a path coefficient of $\beta = 0.21$. Therefore, insecure attachment styles were associated with higher death anxiety through the mediating role of positive reminiscence.

Conclusion

Secure individuals have a greater ability to coherently express and integrate their life memories, which ultimately leads to their acceptance of both positive and negative memories. Growing up with parents or caregivers who provided a safe environment allows these individuals to form internal working models of the world as a secure place. This, in turn, provides them with the opportunity to pass on their experiences to future generations through transmissive reminiscence. Thus, their high levels of positive reminiscence led them to value their relationships and perceive their lives as fruitful despite both positive and negative events, resulting in an absence of excessive death anxiety. On the other hand,

ambivalent and avoidant individuals, who have experienced an environment characterized by contradictions and mixed messages from their caregivers, cannot construct well-formed narratives regarding their memories. They lack the ability to present coherent memories with a clear and distinct message; their narratives during reminiscence are sometimes contradictory and lack proper chronological pacing. This issue can lead to their reluctance to engage in narrative and transmissive reminiscence, which in turn is associated with death anxiety.

Ethical Consideration

Ethical Code

This study was approved by the Ethics Committee of Kermanshah University of Medical Sciences with the ethical code IR.KUMS.REC.1404.266.

Funding

This study received no external funding.

Authors' Contributions

KH.M.: Project administration, supervision; P. N.: Software, formal analysis, writing - review & editing; P.J.: Writing-Review & editing; F.R.: Data curation; M. M.: Writing - Review & editing; K.J.: Data curation, writing-original draft

Conflict of Interest

The authors declare that there is no conflict of interest regarding the publication of this article.

Acknowledgments

The authors would like to express their appreciation to all older adults who participated in this study.

رابطه سبک‌های دلبستگی و اضطراب مرگ در سالمندان: نقش میانجی سبک‌های خاطره‌پردازی

خداامراد مؤمنی^۱، پریرسا نصرتی^{۱،۳}، پریرسا جانجانی^۳، فاطمه رضایی^۱،
محمدرضا مجدوبی^{۳،۲} و کوثر جلیلیان^{۱*}

^۱ گروه روان‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران

^۲ گروه روان‌شناسی، رشد و بالینی طول عمر، دانشگاه زیگن، زیگن، آلمان

^۳ مرکز تحقیقات قلب و عروق، پژوهشکده سلامت، بیمارستان امام علی (ع)، دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه، کرمانشاه، ایران

چکیده

زمینه: ورود به دوره سالمندی علاوه بر مشکلات جسمانی، چالش‌های روانی همچون اضطراب مرگ را به همراه دارد. از این رو درک عوامل مؤثر بر اضطراب مرگ نه تنها ضرورتی روان‌شناختی بلکه الزامی اخلاقی و درمانی برای طراحی پروتکل‌های مداخله‌ای هدفمند به شمار می‌آید. بنابراین مطالعه حاضر با هدف بررسی رابطه سبک‌های دلبستگی با اضطراب مرگ از طریق نقش میانجی سبک‌های خاطره‌پردازی در سالمندان انجام شد.

روش: روش پژوهش حاضر همبستگی با روش مدل‌یابی معادلات ساختاری بود. جامعه آماری شامل سالمندان حداقل ۶۰ سال شهر کرمانشاه در سال ۱۴۰۴ بود که از میان آنها به صورت در دسترس ۲۸۵ سالمند به عنوان نمونه پژوهشی انتخاب شدند. اعضای نمونه به پرسش‌نامه‌های سبک‌های دلبستگی بزرگسالان کولینز و رید، اضطراب مرگ تمپلر و سبک خاطره‌پردازی سالمندان امانی و همکاران پاسخ دادند. داده‌ها از طریق نرم افزار SPSS-26 و AMOS-24 تجزیه تحلیل شدند.

یافته‌ها: نتایج حاصل از مدل‌یابی معادلات ساختاری نشان داد که مدل مفروض پژوهش از برازش مناسبی برخوردار است. بر اساس یافته‌ها، سبک دلبستگی ایمن رابطه مستقیم مثبت با خاطره‌پردازی مثبت و رابطه مستقیم منفی با اضطراب مرگ داشت. در مقابل، سبک‌های دلبستگی دوسوگرا و اجتنابی رابطه مستقیم منفی با خاطره‌پردازی مثبت و رابطه مستقیم مثبت با اضطراب مرگ نشان دادند. همچنین، خاطره‌پردازی مثبت رابطه مستقیم منفی با اضطراب مرگ داشت. افزون بر این، نتایج مسیرهای غیرمستقیم نشان داد که سبک دلبستگی ایمن از طریق خاطره‌پردازی مثبت با اضطراب مرگ رابطه غیرمستقیم منفی دارد، در حالی که سبک‌های دلبستگی دوسوگرا و اجتنابی از طریق خاطره‌پردازی مثبت با اضطراب مرگ رابطه غیرمستقیم مثبت نشان دادند.

بحث و نتیجه‌گیری: نتایج این پژوهش بر اهمیت عوامل روان‌شناختی فردی در درک بهتر پدیده‌های پیچیده مانند اضطراب مرگ تأکید دارد و لزوم توجه به این عوامل در مداخلات حمایتی را برجسته می‌سازد.

اطلاعات مقاله

سابقه مقاله

دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۱۰

اصلاح: ۱۴۰۴/۰۸/۱۱

پذیرش: ۱۴۰۴/۱۰/۰۱

چاپ الکترونیکی: ۱۴۰۴/۱۰/۰۲

کلیدواژه‌ها

سبک‌های دلبستگی، سبک‌های خاطره‌پردازی، اضطراب مرگ، سالمندان

نحوه ارجاع به مقاله

مومنی، خ، مجدوبی، مر، رضایی، ف، نصرتی، پ، و جلیلیان، ک. (۱۴۰۴). رابطه سبک‌های دلبستگی و اضطراب مرگ در سالمندان: نقش میانجی سبک‌های خاطره‌پردازی. *روان‌شناسی پیری*، ۱۱(۴)، ۵۰۵-۵۲۵.

* نویسنده مسئول

کوثر جلیلیان

پست الکترونیکی

kosarjalilian13766@gmail.com

و رابطه منفی با کیفیت زندگی^۵ (بهرامی و همکاران، ۱۳۸۲؛ شریفی و همکاران، ۱۴۰۱؛ فروغی‌دهنوی و همکاران، ۱۴۰۱) و سلامت روان^۶ (قربانی و همکاران، ۱۳۹۲؛ موعودی و همکاران، ۱۳۹۵؛ فرخ‌نژاد افشار، ۱۴۰۰) دارد. اضطراب مرگ از جمله مسائلی است که به عنوان تهدیدی علیه نگرش سالمندان به زندگی محسوب می‌شود (استارت و لاریا، ۲۰۰۱). بنابراین پژوهشگران به بررسی نقش متغیرهای بسیاری در پیش‌بینی این سازه پرداخته‌اند. متغیرهایی چون ویژگی‌های شخصیتی^۷ (امیری، ۱۳۹۷؛ تابع بردبار و همکاران، ۱۳۹۸؛ نوروزیان و پیاده کوهسار، ۱۴۰۱)، تحریف شناختی^۸ (شیخ‌الاسلامی و صمدی‌فرد، ۱۳۹۶؛ ذوالفقاری و صادقی، ۱۳۹۸) و طرحواره‌های ناسازگار اولیه^۹ (موسوی‌پاکزاد، ۱۴۰۰؛ قاسمی و همکاران، ۱۳۹۸؛ مسعودی و همکاران، ۱۳۹۵) از این دسته هستند. بنابراین مؤلفه‌های روان‌شناختی زیادی در تبیین اضطراب مطرح شده‌اند یکی از این مؤلفه‌ها مربوط به نخستین شبکه‌های تعاملی افراد و نحوه شکل‌گیری سبک‌های دلبستگی^{۱۰} است.

نظریه دلبستگی توصیف می‌کند که چگونه باورها و تمایلات پایدار پیرامون روابط بین‌فردی در تعاملات نوزاد-مراقب رشد می‌کند و به سایر روابط بین‌فردی منتقل می‌شود (فرالی و شیور، ۲۰۲۱). این ویژگی‌های پایدار به عنوان سبک‌های دلبستگی شناخته می‌شوند و به طور گسترده به عنوان دلبستگی ایمن در مقابل اشکال مختلف دلبستگی نایمن مانند اضطرابی، اجتنابی، طردکننده، مشغول و غیره تعریف می‌شوند. تصور می‌شود دلبستگی بزرگسالان تحت تأثیر تجربیات و رویدادهای دوران کودکی است، به طوری که سبک‌های دلبستگی در طول عمر بزرگسالی نسبتاً پایدار هستند (بالبی، ۱۹۸۲؛ کولینز و رید، ۱۹۹۰؛ فرالی و شیور، ۲۰۲۱؛ چوپیک و همکاران، ۲۰۱۳). دلبستگی به عنوان یک ارتباط عاطفی عمیق با افراد خاصی در زندگی تعریف می‌شود، که فرد هنگام تعامل با آنها احساس لذت و راحتی می‌کند (مومنی و همکاران، ۲۰۲۲). سبک‌های دلبستگی به سه دسته ایمن، اجتنابی و دوسوگرا تقسیم می‌شوند (شیور و هازان، ۱۹۸۷). دلبستگی ایمن به معنای داشتن حس و نگرش

امروزه سالمندی در تمام جوامع، به عنوان یک پدیده فراگیر و در حال گسترش مطرح شده است. بر اساس گزارش سازمان جهانی بهداشت تا سال ۲۰۲۵ جمعیت افراد ۶۵ سال و بالاتر به بیش از ۸۰۰ میلیون نفر خواهد رسید (طاهری تنجانی و آزادبخت، ۱۳۹۴). کشور ایران نیز از این قاعده مستثنا نیست. بر اساس آمارها در سال ۱۳۹۵ جمعیت افراد ۶۰ سال و بالاتر برابر با ۹/۳ درصد کل جمعیت بوده و پیش‌بینی شده که در ۲۰ سال آینده این میزان به دو برابر افزایش یابد. بنابراین ایران نیز در زمره کشورهای در حال سالمند شدن قرار گرفته است (الله‌یاری و همکاران، ۱۳۹۹). افزایش سریع جمعیت سالمند، با مجموعه‌ای از مشکلات سلامت روان‌شناختی از جمله اضطراب، افسردگی و استرس در میان سالمندان همراه است (زو و همکاران، ۲۰۲۱) رویارویی اجتناب‌ناپذیر انسان با مرگ در دوره سالمندی به عنوان منبعی از استرس و اضطراب شناخته می‌شود (عرب و محمدی، ۱۴۰۲). و اضطراب مرگ شایع‌ترین نوع اضطراب در میان سالمندان است (لانگ و استن، ۲۰۰۱).

اضطراب مرگ^۱ یک مشکل شایع در سالمندان است که به معنای ترس از مردن برای خود و دیگران است (استانکلیف و همکاران، ۲۰۱۶). بلسکی^۲ (۱۹۹۹) اضطراب مرگ را افکار، ترس‌ها و هیجانات مرتبط به واقعه پایانی زندگی و فراتر از حالت عادی زندگی می‌داند (نصیرپور، ۱۳۹۵). مطالعه استانکلیف و همکاران (۲۰۱۶) نشان داد که افراد مسن بیشتر از دیگران از مرگ می‌ترسند. ساینی و همکاران (۲۰۱۶) نشان دادند افراد مبتلا به دردهای مزمن پزشکی و همچنین افراد مسن، اضطراب مرگ بیشتری را تجربه می‌کنند. اضطراب مرگ یکی از پیش‌فرض‌های سلامت روانی افراد است. شاید همه گاهی دچار ترس از مرگ شوند، اما اگر این اضطراب به صورت مزمن و طولانی درآید مشکل‌آفرین خواهد شد. مطالعات بسیاری این سازه را مورد بررسی قرار داده‌اند، برای مثال مشخص شده است که اضطراب مرگ رابطه مثبتی با خودکشی^۳ (سربودی و سواتی، ۲۰۱۴؛ شافران و همکاران، ۲۰۲۲؛ داتیلیو و کمپیل، ۱۹۹۰) و افسردگی^۴ (براون، ۲۰۱۱؛ تمپلر، ۱۹۷۱؛ ویلیس و همکاران، ۲۰۱۹)

5 quality of life

6 mental Health

7 personality Traits

8 cognitive Failures

9 early Maladaptive Schemas

10 attachment styles

1 death Anxiety

2 Belskey

3 suisde

4 depression

بررسی قرار می‌دهد و به تلفیق و یکپارچه‌سازی این خاطرات در قالب یک روایت منسجم می‌پردازد (امانی و همکاران، ۱۳۹۸). طبق نظریه روانی-اجتماعی اریکسون، یکپارچگی خود در آخرین مرحله زندگی بدست می‌آید تا سالمندان از زندگی رضایت داشته باشند (اریکسون، ۱۹۶۴). یکپارچگی خود به ظرفیت پذیرش گذشته و رویارویی با مرگ بدون ترس اشاره دارد. وقتی افراد مسن زندگی خود را مرور می‌کنند و معنایی در آن می‌یابند، یکپارچگی خود بدست می‌آید و پذیرش مرگ تسهیل می‌شود (الیاس و همکاران، ۲۰۱۵). براساس دیدگاه بازسازی شناختی، نحوه نگرش و تفسیر افراد از رویدادها و خاطرات زندگی شخصی، به طور قابل توجهی با میزان بهزیستی و سلامت روان افراد در سال‌های آخر زندگی مرتبط است (لانگ و استن، ۲۰۰۱). اضطراب مرگ یکی از دغدغه‌های سالمندان در مراحل پایانی زندگی است. در این زمینه، یادآوری خاطرات یکی از ویژگی‌های مورد علاقه این افراد است که می‌تواند جنبه‌های مختلف سلامت روانی و اجتماعی آنها را تحت تأثیر قرار دهد (شیخی و همکاران، ۲۰۲۰). طبق مطالعات انجام شده در خصوص درمان‌های غیر دارویی مرتبط با انواع اضطراب و به ویژه اضطراب مرگ، مشخص شده است که خاطره‌درمانی (با تمرکز بر مرور خاطرات مثبت) می‌تواند در سلامت روان و کاهش اضطراب مرگ سالمندان مؤثر واقع شود (مؤمنی و رفیعی دلفان، ۲۰۱۸؛ شیرمحمدی، ۱۳۹۴؛ عبدالله‌زاده و خبازی، ۱۳۹۶؛ موسوی و همکاران، ۲۰۱۷).

پژوهش حاضر

اگرچه همبستگی خاطره‌پردازی با اضطراب مرگ نشان داده شده است و نقش پررنگ سبک‌های دل‌بستگی در اضطراب مرگ و خاطره‌پردازی در ادبیات پژوهشی روشن است، با این حال تا جایی که ما می‌دانیم تاکنون مطالعه‌ای رابطه این متغیرها را به صورت یک مدل ساختاری در سالمندان مورد بررسی قرار نداده است و این خلأ به وضوح در ادبیات پژوهشی مشخص است. در ضمن از آنجا که اضطراب مرگ در سالمندان شایع است و می‌تواند آنها را در سایر ابعاد مختلف روان‌شناختی و جسمانی با چالش مواجه سازد، انجام مطالعاتی در این زمینه در جهت مشخص شدن عوامل دخیل در ایجاد اضطراب مرگ، جنبه‌های نهفته بسیاری را آشکار می‌سازد و شناخت عمیق‌تری نسبت به این موضوع برای روان‌درمانگران حوزه سالمندی ایجاد می‌کند. بنابراین، اجرای این مطالعه در جهت رفع خلأهای پژوهشی این حوزه و همچنین شناخت

مثبت درباره خود است و تمایل به برقراری روابط مثبت را نشان می‌دهد (نگ و هو، ۲۰۱۷). با این حال افراد اجتنابی معمولاً از داشتن روابط نزدیک با دیگران ناراحت هستند و احتمالاً اعتماد به دیگران برای آنها دشوار است. در نهایت بزرگسالان دوسوگرا، که به نظر می‌رسد بیش از حد به دیگران وابسته هستند، معتقدند که دیگران تمایلی به ایجاد رابطه نزدیک با آنها ندارند (مؤمنی و همکاران، ۲۰۲۲).

همانطور که پیشتر اشاره شد، مطالعات زیادی به بررسی رابطه سبک‌های دل‌بستگی با اضطراب مرگ پرداخته‌اند. با این حال در سال‌های اخیر مطالعات موجود در این حوزه بیشتر بر چگونگی این رابطه متمرکز شده‌اند، در واقع این مطالعات به دنبال این هستند که بدانند سبک‌های دل‌بستگی از چه طریقی^۱ با اضطراب مرگ در ارتباط است. به عنوان مثال مطالعات نشان داده‌اند که سبک‌های دل‌بستگی از طریق متغیرهای میانجی مانند دشواری تنظیم هیجان^۲ (علی‌دوستی و معافیان، ۱۴۰۲)، تاب‌آوری^۳ (رضایی و همکاران، ۱۴۰۳) و مقابله مذهبی^۴ (برین بولوت، ۲۰۲۳) با اضطراب مرگ در ارتباط هستند. در چند سال اخیر مقوله‌ایی که به عنوان یک بازنمایی ذهنی از تجربیات افراد در رابطه با اضطراب مرگ و سبک‌های دل‌بستگی مطرح شده است، مرور خاطرات گذشته است. مطالعات نشان داده‌اند که سبک‌های دل‌بستگی در شکل‌گیری نوع خاطره‌پردازی در افراد نقش دارد (مؤمنی و همکاران، ۱۴۰۰).

خاطره‌پردازی^۵ عبارت است از عمل یا فرآیند یادآوری گذشته (باتلر، ۱۹۶۳). همچنین فرآیند تفکر یا صحبت در مورد تجربیات گذشته خاطره‌پردازی نام دارد (کپلایز و همکاران، ۲۰۰۱). به عقیده وودز و همکاران (۲۰۰۵) خاطره‌پردازی شامل گفتگو و بحث در رابطه با فعالیت‌ها، رویدادها و تجربیات گذشته با فرد یا گروهی از افراد است که به طور معمول با استفاده از ابزار محرک یادآوری همچون عکس، فیلم، وسایل آشپزی و غیره انجام می‌شود. از میان تقسیم‌بندی‌های مختلف خاطره‌پردازی، خاطره‌پردازی ساختارمند^۶ یا مرور زندگی^۷ بر تلفیق خاطرات مثبت و منفی تمرکز دارد و تجارب و رویدادهای هر دوره از رشد را مورد

1 pathway

2 emotion regulation difficulty

3 resilience

4 religious Coping

5 reminiscence

6 structured reminiscence

7 life review

درصد از پاسخ‌دهندگان در رده سنی ۶۰ تا ۶۵ سال قرار داشتند. همچنین، ۵۴ نفر معادل ۱۹ درصد از افراد پاسخ‌دهنده در رده سنی ۶۵ تا ۷۰ سال بودند و ۱۴ نفر معادل ۵ درصد نیز بالاتر از ۷۰ سال سن داشتند. از نظر وضعیت تحصیلی، ۸۸ نفر معادل ۳۱ درصد دارای مدرک زیر دیپلم، ۸۸ نفر معادل ۳۱ درصد دارای مدرک دیپلم، ۲۹ نفر معادل ۱۰ درصد دارای مدرک فوق‌دیپلم و ۸۰ نفر معادل ۲۸ درصد دارای مدرک دانشگاهی بودند. لازم به ذکر است که از میان افراد دارای مدرک دانشگاهی، ۹ نفر معادل ۳ درصد از حجم نمونه دارای مدرک فوق‌لیسانس و بالاتر بودند.

ابزار

پرسش‌نامه اضطراب مرگ^۳. مقیاس اضطراب مرگ توسط تمپلر (۱۹۷۰) توسعه داده شد و ابزاری برای اندازه‌گیری اضطراب مربوط به مرگ بوده که بیشترین کاربرد را در نوع خود داشته است. این مقیاس، پرسش‌نامه خود اجرایی متشکل از پانزده سؤال بلی-خیر است. نمره‌های این مقیاس می‌تواند در دامنه‌ای بین صفر تا ۱۵ قرار گیرد و هرچه نمره فرد بیشتر باشد، نشان دهنده وجود اضطراب مرگ بیشتر در او است. تمپلر، ضریب پایایی مقیاس مرگ را ۰/۸۵ و ضریب همسانی درونی آن را ۰/۷۳ و روایی محتوایی و صوری آن را مطلوب گزارش کرده است. این پرسش‌نامه توسط رجبی و بحرانی (۱۳۸۰) به فارسی برگردانده شده است در پژوهش رجبی و بحرانی (۱۳۸۰) برای بررسی روایی، از مقیاس اضطراب آشکار استفاده شد که نتیجه ۳۴ درصد همبستگی را نشان داد. در پژوهش نصیرنیا و سماکوش یوسفی (۱۴۰۱) بر روی سالمندان پایایی پرسش‌نامه با ضریب آلفای کرونباخ برای کل مقیاس ۰/۸۱ بدست آمد. در پژوهش حاضر آلفای کرونباخ ۰/۷۱ بدست آمد.

پرسش‌نامه دلبستگی بزرگسالان^۴. این مقیاس که توسط کولینز (۱۹۹۶) ساخته شد و مهارت‌های ایجاد روابط و شیوه شکل‌دهی روابط دلبستگی نسبت به مظاهر دلبستگی را می‌سنجد. این پرسش‌نامه دارای سه زیرمقیاس نزدیک بودن، وابستگی و اضطراب است. باید در نظر داشت که زیر مقیاس نزدیک بودن معادل سبک دلبستگی ایمن، زیرمقیاس وابستگی برعکس سبک دلبستگی اجتنابی و زیرمقیاس اضطراب معادل سبک دلبستگی دوسوگرا است (مومنی و همکاران، ۱۴۰۰). این مقیاس دارای ۱۸ گویه است که با یک

بهبتر عوامل مرتبط با شکل‌گیری اضطراب مرگ ضروری به نظر می‌رسد. از این رو، پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه بین سبک‌های دلبستگی با اضطراب مرگ با نقش میانجی خاطره‌پردازی انجام شد. فرضیه‌های این مطالعه عبارت بودند از اینکه (۱) سبک دلبستگی ایمن از طریق خاطره‌پردازی با اضطراب مرگ رابطه دارد، (۲) سبک دلبستگی دوسوگرا از طریق خاطره‌پردازی با اضطراب مرگ رابطه دارد و (۳) سبک دلبستگی اجتنابی از طریق خاطره‌پردازی با اضطراب مرگ رابطه دارد.

روش

طرح پژوهش و شرکت‌کنندگان

روش پژوهش حاضر همبستگی با روش مدلسازی معادلات ساختاری بود. جامعه آماری مطالعه حاضر شامل تمامی سالمندان شهر کرمانشاه، ایران در سال ۱۴۰۴ بود که از طریق نمونه‌گیری در دسترس ۲۸۵ نفر انتخاب شدند. در رابطه با حجم نمونه، استیونس^۱ (۱۹۹۶)، به نقل از هومن، (۲۰۱۲) در نظر گرفتن ۱۵ مورد برای هر متغیر پیش‌بین در تحلیل رگرسیون چندگانه با روش معمولی کمترین مجنورات استاندارد را که قاعده سرانگشتی خوب اعلام کرده است. بر پایه این موضوع می‌توان بیان داشت که چون مدل‌یابی معادلات ساختاری در برخی جنبه‌ها کاملاً مرتبط با رگرسیون چندمتغیری است، تعداد ۱۵ مورد به ازای هر متغیر اندازه‌گیری شده در این روش غیر منطقی نیست. همچنین، لوهین^۲ (۱۹۹۲)، به نقل از هومن، (۲۰۱۲) بیان می‌دارد که برای مدل‌هایی با دو یا چهار عامل، پژوهشگر باید روی گردآوری دست کم ۱۰۰ مورد یا بیشتر از آن مثلاً ۲۰۰ مورد برنامه‌ریزی کند. بنابراین حجم نمونه مورد مطالعه از کفایت لازم برای اجرای تحلیل مسیر برخوردار است. ملاک‌های ورود به پژوهش عبارت از (۱) داشتن حداقل ۶۰ سال سن و (۲) رضایت برای شرکت در مطالعه بودند. معیارهای خروج از مطالعه نیز شامل (۱) ابتلا به اختلالات شناختی حاد از جمله اختلالات عصب شناختی و (۲) استفاده از داروهای روانپزشکی به علت مشکلات روانشناختی (۳) تجربه سوگ یک فرد عزیز در سه ماه گذشته بود. شرکت‌کنندگان پژوهش حاضر ۲۸۵ نفر بودند که از این تعداد، ۱۴۸ نفر معادل ۵۲ درصد از نمونه پژوهش را زنان و ۱۳۷ نفر معادل ۴۸ درصد را مردان تشکیل دادند. از نظر رده سنی، ۲۱۷ نفر معادل ۷۶

³ death anxiety questionnaire

⁴ revised adult attachment scale

¹ Stevens

² Loehlin

مطالعه پژوهش در محدوده شهر کرمانشاه آغاز شد. به این صورت که در ابتدا با نامه رسمی دانشگاه رازی خطاب به آموزش و پرورش استان کرمانشاه جهت همکاری در جمع‌آوری داده‌ها، دو مدرسه ابتدایی از ناحیه ۲ استان کرمانشاه انتخاب شدند و پژوهشگران این مطالعه در مدرسه حضور یافتند و پس از شناسایی دانش‌آموزانی که پدربزرگ و مادر بزرگ‌هایی با ملاک‌های ورود به مطالعه دارند، یک جلسه توجیهی جهت تکمیل پرسش‌نامه‌ها برای والدین و افراد سالمند خانواده در مدرسه برگزار شد که به تمام سؤالات شرکت‌کنندگان پاسخ داده شد. در خصوص افراد بی‌سواد نیز فرزندان یا اعضای خانواده که سواد خواندن و نوشتن داشتند سؤالات را برای آنها می‌خواندند و گزینه مورد نظرشان را علامت می‌زدند. همچنین اگر در طول فرایند تکمیل پرسش‌نامه ابهامی برای پاسخ‌دهندگان وجود داشت توسط پژوهشگر با صبر و حوصله توضیح داده می‌شد. به آنها اطمینان داده شد که اطلاعات‌شان به صورت به طور کامل محرمانه نگهداری شده و تنها برای اهداف علمی و پژوهشی مورد استفاده قرار خواهد گرفت. جهت رعایت اصول اخلاقی در پژوهش، رضایت آگاهانه از تمامی شرکت‌کنندگان گرفته شد. سپس پرسش‌نامه‌ها به صورت انفرادی در اختیار آنها قرار گرفت و توضیحات لازم در خصوص نحوه تکمیل ارائه شد. از شرکت‌کنندگان خواسته شد که با دقت به سؤالات پاسخ دهند و تجربیات و دیدگاه‌های خود را در مورد موضوع پژوهش منعکس کنند. داده‌ها با استفاده از روش ضریب همبستگی پیرسون و مدل‌یابی معادلات ساختاری در نرم‌افزارهای SPSS و AMOS نسخه ۲۴ تحلیل شدند.

یافته‌ها

جدول ۱ شاخص‌های توصیفی مربوط به متغیرهای پژوهش به همراه چولگی و کشیدگی برای بررسی بهنجار بودن توزیع داده‌ها را نشان می‌دهد.

همانطور که جدول ۱ نشان می‌دهد بررسی شاخص‌های توصیفی حاکی از توزیع نرمال داده‌ها برای تمامی متغیرها است و نتایج ماتریس همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که اضطراب مرگ با سبک دلبستگی ایمن ($r = -0/485$) و خاطره‌پردازی مثبت ($r = -0/552$) رابطه منفی و معنادار، و در مقابل با سبک دلبستگی دوسوگرا ($r = 0/441$)، دلبستگی اضطرابی ($r = 0/212$) و خاطره‌پردازی منفی ($r = 0/493$) رابطه مثبت و معناداری دارد؛ بدین معنا که افزایش دلبستگی ایمن و خاطرات مثبت با کاهش سطح

طیف ۵ درجه‌ای لیکرت از کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم سنجیده می‌شود. حداقل و حداکثر نمرات در این پرسش‌نامه برای هر زیرمقیاس به ترتیب ۶ و ۳۰ است و نمرات بالاتر در هر زیرمقیاس نشان دهنده بالاتر بودن میزان آن سبک دلبستگی در فرد است. کولینز میزان آلفای کرونباخ را برای زیرمقیاس نزدیکی، وابستگی و اضطراب در یک نمونه ۱۷۳ نفری، به ترتیب ۰/۷۸، ۰/۸۱ و ۰/۸۵ اعلام کرد. در ایران نیز میزان ضریب پایایی با استفاده از روش آزمون مجدد، به صورت همبستگی بین دو اجرا بر روی نمونه‌ای با حجم ۱۰۰ نفر اجرا شد. نتایج حاصل از دو بار اجرای این پرسش‌نامه با فاصله زمانی یک ماه از یکدیگر، بیانگر آن بود که تفاوت بین دو اجرای زیرمقیاس‌های وابستگی، نزدیکی و اضطراب در این پرسش‌نامه معنادار نبوده است و این آزمون در سطح ۰/۹ قابل اعتماد است (پاکدامن و خانجانی، ۱۳۹۰). پایایی در این پژوهش برای سبک دلبستگی ایمن، نابین دوسوگرا و اضطرابی به ترتیب ۰/۷۸، ۰/۷۲ و ۰/۷۵ بدست آمد.

پرسش‌نامه خاطره‌پردازی سالمندان^۱

پرسش‌نامه توسط امانی و همکاران (۱۳۹۸) بر اساس پرسش‌نامه وات و وانگ (۱۹۹۱) جهت سنجش میزان و سبک‌های خاطره‌پردازی در سالمندان ایرانی ساخته و اعتباریابی شده است. این پرسش‌نامه دارای ۳۰ گویه است که پنج عامل خاطره‌پردازی روایتی-انتقالی (۸ گویه)، وسواسی (۶ گویه)، انسجامی (۷ گویه)، آمادگی برای مرگ (۵ گویه) و گریزی (۴ گویه) را اندازه‌گیری می‌کند. در این پرسش‌نامه، خاطره‌پردازی مثبت از طریق جمع نمرات دو زیرمقیاس روایتی-انتقالی و انسجامی، و خاطره‌پردازی منفی از طریق جمع نمرات سه زیرمقیاس وسواسی، آمادگی برای مرگ، و گریزی به دست می‌آید. مطالعه امانی و همکاران نشان داد که پایایی درونی مقیاس بر حسب آلفای کرونباخ برای کلیه گویه‌ها ۰/۹۰۴ و برای زیرمقیاس‌های روایتی-انتقالی، وسواسی، انسجامی، آمادگی برای مرگ، و گریزی به ترتیب به ترتیب ۰/۹۰، ۰/۸۲، ۰/۷۹، ۰/۸۱ و ۰/۷۷ بود. در پژوهش حاضر آلفای کرونباخ برای زیرمقیاس خاطره‌پردازی مثبت ۰/۷۲ و برای خاطره‌پردازی منفی ۰/۶۸ بدست آمد.

روش اجرا

پس از کسب مجوزهای لازم از دانشگاه علوم پزشکی و کسب کد اخلاق IR.KUMS.REC.1404.266 برای اجرای

¹ elderly reminiscence questionnaire

وجود همخطی رعایت شده است. مفروضه استقلال خطاها از طریق آزمون دوربین- واتسون بررسی شد. مقدار آماره $2/21$ محاسبه شد. این مقدار در دامنه $D - W < 2/5$ قرار دارد و نشان دهنده برقراری این مفروضه فوق می‌باشد. پیش فرض وجود رابطه همبستگی برای انجام تحلیل رعایت شده است. شاخص‌های برازش مدل در جدول ۳ ارائه شده است.

اضطراب مرگ همراه است. متغیر خاطره‌پردازی مثبت با سبک دلبستگی ایمن همبستگی مثبت ($r=0/452$) داشته و در مقابل با متغیرهای دلبستگی دوسوگرا ($r=-0/499$)، دلبستگی اضطرابی ($r=-0/144$) و خاطره‌پردازی منفی ($r=-0/487$) ارتباط منفی و معناداری دارد. همچنین ضرایب تولرانس و عامل تورم واریانس نشان می‌دهد که مفروضه عدم

جدول ۱

اطلاعات توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	۱	۲	۳	۴	۵	میانگین	انحراف	چولگی	کشدگی
۱. ایمن	۱					۱۸/۳۱	۳/۳۲	۰/۲۶۳	۰/۶۵۴
۲. دوسوگرا	-۰/۳۹۶**	۱				۱۰/۸۵	۶/۲۱	-۰/۱۲۰	-۰/۴۵۲
۳. اضطرابی	-۰/۲۵۶**	۰/۶۴۷**	۱			۱۴/۳۲	۵/۶۸	۰/۲۳۵	۰/۳۲۵
۴. خاطره مثبت	۰/۴۵۲**	-۰/۴۹۹**	-۰/۱۴۴*	۱		۲۰/۳۲	۹/۴۵	۰/۶۳۱	۰/۶۹۵
۵. خاطره منفی	-۰/۲۰۶**	۰/۱۲۵**	۰/۱۱۱**	-۰/۴۸۷**	۱	۱۲/۴۱	۱۰/۲۲	-۰/۲۱۷	-۰/۴۳۰
۶. اضطراب مرگ	-۰/۴۸۵**	۰/۴۴۱**	۰/۲۱۲**	-۰/۵۵۲**	۰/۴۹۳**	۹/۶۱	۹/۲۰	-۰/۷۳۱	-۰/۶۸۵

* $P < 0/05$ ** $P < 0/01$

جدول ۳

شاخص‌های برازش مدل

شاخص برازندگی الگو	X ² /df	GFI	AGFI	IFI	CFI	RMSEA
مقدار	۲/۶	۰/۹۰۱	۰/۹۱۱	۰/۹۱۲	۰/۹۵۲	۰/۰۴

اضطراب مرگ $0/36$ رابطه مستقیم و معناداری داشت. در مقابل، دلبستگی دوسوگرا با خاطره‌پردازی مثبت $0/29$ و اضطراب مرگ $0/41$ و دلبستگی اجتنابی با خاطره‌پردازی مثبت $-0/1$ و اضطراب مرگ $0/25$ روابط مستقیم و معناداری را نشان دادند. همچنین، خاطره‌پردازی مثبت با اضطراب مرگ رابطه معکوس و معناداری $-0/52$ را به خود اختصاص داد.

بر اساس نتایج جدول ۵، مسیر غیرمستقیم دلبستگی ایمن به اضطراب مرگ از طریق خاطره‌پردازی مثبت با ضریب مسیر $-0/18$ تأیید شد. این یافته نشان می‌دهد که دلبستگی ایمن از طریق افزایش خاطره‌پردازی مثبت با کاهش اضطراب مرگ همراه است. همچنین، مسیر غیرمستقیم دلبستگی دوسوگرا به اضطراب مرگ از طریق خاطره‌پردازی مثبت با ضریب مسیر $0/14$ و مسیر غیرمستقیم دلبستگی اجتنابی به اضطراب مرگ از طریق خاطره‌پردازی مثبت با ضریب مسیر $0/21$ تأیید گردید. سبک‌های دلبستگی نایمن از طریق خاطره‌پردازی مثبت با افزایش اضطراب مرگ ارتباط دارند.

نتایج جدول ۳ نشان داد که مقادیر شاخص برازندگی یا GFI، شاخص برازندگی تعدیل شده یا AGFI، شاخص برازش افزایشی یا IFI و شاخص برازش تطبیقی یا CFI در مدل بیشتر از $0/9$ می‌باشد. همچنین در مدل‌های مناسب، شاخص نسبت کای اسکوتر به درجه آزادی X^2/df باید در دامنه ۱ الی ۳ باشد که در این مدل شاخص نسبت کای اسکوتر به درجه آزادی X^2/df در دامنه ۱ الی ۳ قرار گرفته است. شاخص ریشه میانگین مربع خطای برآورد یا RMSEA باید کوچکتر از $0/08$ باشد که در مدل $0/04$ به دست آمد که نشان می‌دهد اعتبار این مدل مطلوب است.

نتایج تحلیل مسیر (جدول ۴) نشان‌دهنده اثرات مستقیم متغیرهای پژوهش بر یکدیگر بود. بر اساس ضرایب مسیر و آماره t ، روابط مستقیم معناداری بین انواع دلبستگی (ایمن، دوسوگرا و اجتنابی) و متغیرهای خاطره‌پردازی مثبت و اضطراب مرگ مشاهده گردید. به طور خاص، دلبستگی ایمن با خاطره‌پردازی مثبت $0/41$ و همچنین به طور معکوس با

جدول ۴

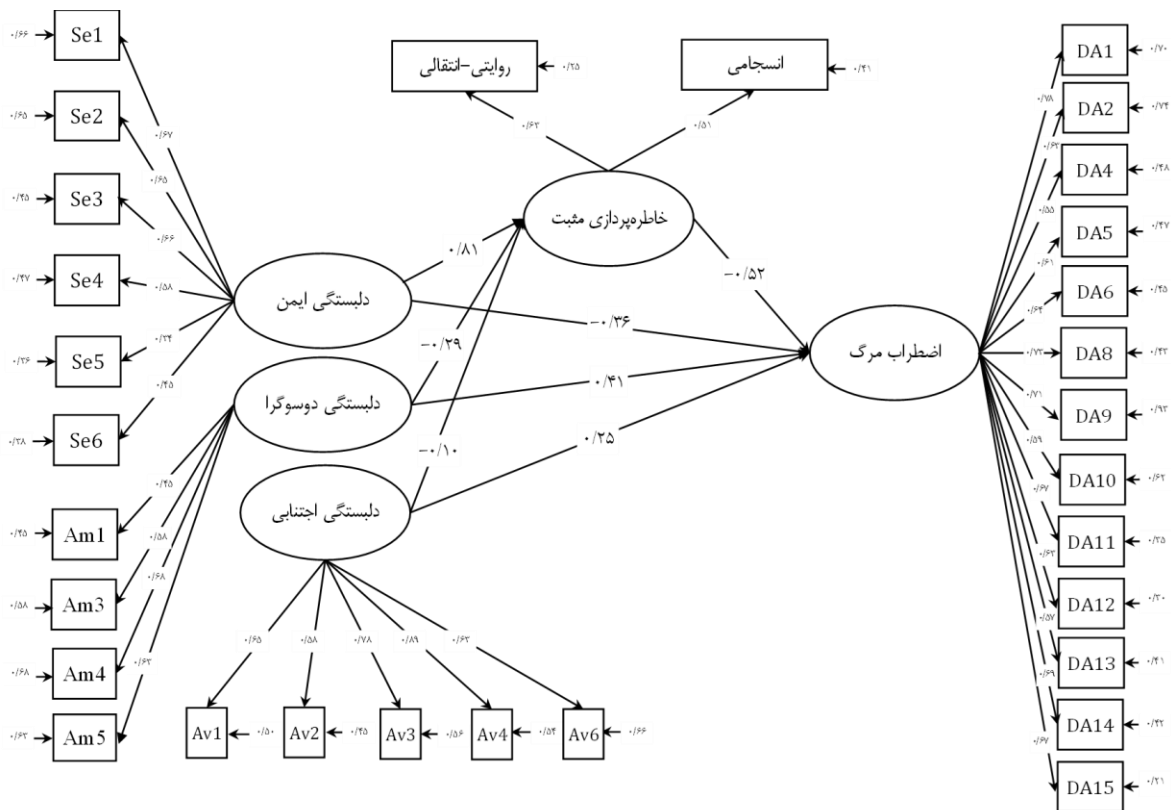
ضرایب و معناداری اثر مستقیم متغیرهای پژوهش

مسیر	β	S.E	T	p-value
دلبستگی ایمن ← خاطره‌پردازی مثبت	۰/۴۱	۰/۰۹	۳/۴۵	۰/۰۱
دلبستگی دوسوگرا ← خاطره‌پردازی مثبت	-۰/۲۹	-۰/۱۲	۴/۲۱	۰/۰۱
دلبستگی اجتنابی ← خاطره‌پردازی مثبت	-۰/۱۰	-۰/۰۶	-۳/۱۰	۰/۰۱
دلبستگی ایمن ← اضطراب مرگ	-۰/۳۶	-۰/۱۵	-۲/۵۹	۰/۰۱
دلبستگی دوسوگرا ← اضطراب مرگ	۰/۴۱	۰/۰۲	-۳/۹۵	۰/۰۱
دلبستگی اجتنابی ← اضطراب مرگ	۰/۲۵	۰/۱۲	-۳/۰۶	۰/۰۱
خاطره‌پردازی مثبت ← اضطراب مرگ	-۰/۵۲	-۰/۱۰	۲/۱۵	۰/۰۱

جدول ۵

برآورد مسیرهای غیرمستقیم متغیرهای پژوهش با استفاده از بوت استرپ

مسیر	برآورد	سطح معناداری	حد پایین	حد بالا	نتیجه
دلبستگی ایمن ← خاطره‌پردازی ← اضطراب مرگ	-۰/۱۸	۰/۰۰۱	-۰/۲۹	-۰/۰۹	تأیید
دلبستگی دوسوگرا ← خاطره‌پردازی ← اضطراب مرگ	۰/۱۴	۰/۰۰۱	۰/۰۶	۰/۲۴	تأیید
دلبستگی اجتنابی ← خاطره‌پردازی ← اضطراب مرگ	۰/۲۱	۰/۰۰۱	۰/۱۱	۰/۳۳	تأیید

شکل ۱. مدل رابطه سبک‌های دلبستگی با اضطراب مرگ سالمندان نقش میانجی خاطره‌پردازی

بحث و نتیجه‌گیری

سالمندی به‌عنوان مرحله‌ای طبیعی از چرخه زندگی، اغلب با چالش‌های روانی مانند احساس تنهایی، افسردگی و اضطراب مرگ همراه است که کیفیت زندگی این افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهد. بنابراین هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه سبک‌های دلبستگی با اضطراب مرگ با میانجی‌گری خاطره‌پردازی سالمندان انجام شد. نتایج حاصل از مدل‌یابی معادلات ساختاری نشان داد که مدل مفروض این پژوهش از برازش مناسبی در نمونه مورد مطالعه برخوردار است؛ به عبارت دیگر خاطره‌پردازی در رابطه بین سبک‌های دلبستگی با اضطراب مرگ سالمندان نقش میانجی ایفا می‌کند.

فرضیه اول پژوهش مبنی بر اینکه خاطره‌پردازی در رابطه بین سبک‌دلبستگی ایمن و اضطراب مرگ نقش میانجی ایفا می‌کند تا حدودی تأیید شد که با نتایج پژوهش‌های رضایی و همکاران (۱۴۰۳)، مؤمنی و همکاران (۱۴۰۰)، مؤمنی و همکاران (۲۰۲۰)، شیخی و همکاران (۲۰۲۰) و مؤمنی و رفیعی دلفان (۲۰۱۸) همسو است. در تبیین این فرضیه می‌توان بیان کرد که حساسیت روایت‌ها و بیان خاطرات و محتویات حافظه مثل حافظه رویدادی^۱ و سرگذشتی^۲ در نظریه دلبستگی از جایی آغاز شد که بالبی (۱۹۸۸) تمرکز خود را از نوبل‌وگی و بازنمایی‌های حسی-حرکتی دلبستگی به سمت بازنمایی‌های ذهنی^۳ دلبستگی تحت عنوان الگوهای کارکردی درونی^۴ تغییر داد. بر این اساس، بالبی بیان داشت که هم رفتارهای پایگاه مطمئن^۵ و هم الگوهای کارکردی درونی وابسته به دلبستگی از تعامل روزانه فرزند-والد پدیدار می‌آید و اگرچه این دو ویژگی به طور بالقوه پایدار هستند، قابلیت تغییر در سایه تجارب جدید را دارند (اوپنهایم و واترز، ۱۹۹۵). در نتیجه، کودکانی که در تعامل با والدین خود از دو شاخصه مهم کارکرد بازتابی (توانایی بررسی و فکر در مورد حالت درونی فرد مقابل) و توانایی‌های فراشناخت (ماین، ۱۹۹۱)، که با فراتعامل‌ها^۶ (تعامل در مورد تعامل به منظور روشن‌سازی سوء تفاهم‌ها و سردرگمی‌ها) در ارتباط است (واتزلویک، ۱۹۶۷) برخوردارند، توانایی بالایی در یکپارچه‌سازی حافظه‌های تجسمی مذکور دارند که به نوبه

خود موجب شکل‌گیری مهارت‌های روایتی بالاتر و در نتیجه، ارائه روایت‌ها و داستان‌های منسجم‌تر در آنها می‌شود. در نهایت، افراد ایمن انسجام خوبی بین سیستم‌های حافظه دارند و توانایی خوبی برای یادآوری رویدادهای مثبت و منفی، واکنش نشان دادن به آنها و یکپارچه‌سازی آنها را دارند. گفتن خاطره فرصت‌هایی برای تجربه خاطرات گذشته در افراد ایجاد می‌کند و نگرش مثبت نسبت به خود و دیگران ایجاد می‌کند. این تعاملات بین فردی در گروه‌ها، سالمندان را به رهایی از انزوای اجتماعی و شکل‌گیری رفتارهای اجتماعی سوق می‌دهد (زاوونیفسکی و همکاران، ۲۰۰۴). از طرفی سبک دلبستگی ایمن با آمادگی مرگ نیز ارتباط دارد (مه و همکاران، ۲۰۲۰). بنابراین سالمندان با دلبستگی ایمن، با بیان خاطرات منسجم و مرور گذشته خود معنای زندگی خود را می‌یابند. مرحله‌هایی نظریه اریکسون (یعنی یکپارچگی خود در مقابل ناامیدی) بیان می‌کند که سالمندان به زندگی گذشته خود نگاه می‌کنند و جنبه‌های مثبت و منفی آن را مجدداً بررسی می‌کنند که این امر به نوبه خود باعث کاهش اضطراب مرگ در سالمندان می‌شود (شمسایی و همکاران، ۱۳۹۳).

فرضیه دوم پژوهش مبنی بر اینکه خاطره‌پردازی در رابطه بین سبک‌دلبستگی دوسوگرا و اضطراب مرگ نقش میانجی ایفا می‌کند تا حدودی تأیید شد که با نتایج پژوهش‌های رضایی و همکاران (۱۴۰۳)، علی‌دوستی و معافیان (۱۴۰۲)، مؤمنی و همکاران (۱۴۰۰) و مؤمنی و همکاران (۲۰۲۰) همسو است. در تبیین این یافته می‌توان گفت که بر اساس نظریه دلبستگی، افراد مهارت‌های روایتی مهمی را در بافت تعاملات والد-فرزند به دست می‌آورند. بر اساس این دیدگاه، از زمانی که کودکان قادر به حرف زدن می‌شوند، شروع به صحبت در مورد موضوعات و هیجانات مختلف با والدین خود می‌کنند. در واقع روایت‌های مراقبت‌کنندگان (غالباً والدین) با فرزندانشان درباره تجارب دلبستگی و هیجان‌های مرتبط با آن، نقش بسیار مهمی در سازگاری کودکان در ادامه مسیر زندگی‌شان دارد. بر اساس نظر بالبی، تعامل مراقبت‌کنندگان و کودکان الگوی کارکردی درونی این کودکان را شکل می‌دهد که این الگوها به نوبه خود ویژگی‌های اساسی روایت‌های مربوط به دلبستگی^۷ کودکان را تعیین می‌کنند. الگوهای درونی کارکردی، همچنین، راحتی در ارائه روایت‌ها و ارتباط بین فردی، و میزان انسجام این روایت‌ها را نیز تعیین می‌کنند. به طور کلی، الگوهای کارکردی درونی افراد دوسوگرا با روایت

¹ episodic

² autobiographical memory

³ mental representation

⁴ internal working model

⁵ secure base behaviors

⁶ meta-communication

⁷ attachment-related narratives

کردن به مرگ ترس و اضطراب مفروطی وجودش را فرا می‌گیرد. در نهایت، افراد با دلبستگی دوسوگرا به دلیل تجارب منفی در رابطه با والدین نایمن خود، خاطرات ضد و نقیض و غیرساختارمندی دارند که منجر به اضطراب مرگ در آنها می‌شود.

فرضیه سوم پژوهش مبنی بر اینکه خاطره‌پردازی در رابطه بین سبک دلبستگی اجتنابی و اضطراب مرگ نقش میانجی ایفا می‌کند تا حدودی تأیید شد که با نتایج پژوهش‌های رضایی و همکاران (۱۴۰۳)، علی‌دوستی و معافیان (۱۴۰۲) و مؤمنی و همکاران (۱۴۰۰) همسو است. در تبیین این فرضیه می‌توان گفت الگوهای کارکردی درونی شکل گرفته در کودکی ساختار نسبتاً ثابتی هستند که در نوجوانی و بزرگسالی پایدار می‌مانند و رفتارهای افراد را شکل می‌دهند. جنبه‌های اساسی الگوهای کارکردی درونی در حافظه‌های گوناگون افراد (یعنی فرایندی، حسی، معنایی، رویدادی، تلویحی^۱ و کاری) نقش می‌بندند. یکی از مهمترین حافظه‌های افراد در الگوهای کارکردی درونی، حافظه‌های رویدادی و سرگذشتی است (دالوس، ۲۰۰۶). این حافظه که با جمع‌آوری اطلاعات از بخش‌های مختلف مغز به یکپارچه‌سازی شناخت و احساسات افراد می‌پردازد، نقش اساسی را در توانایی افراد برای داستان‌گویی یا خاطره‌پردازی دارد. به عبارت دیگر، شکل‌گیری مهارت‌های روایت‌پردازی و خاطره‌گویی مستلزم یکپارچگی حافظه‌های معنایی، رویدادی، حسی و فرایندی در فرایند شکل‌گیری الگوهای کارکردی درونی کودک از طریق تعامل با مادر و پدر است (دالوس، ۲۰۰۶). بدین ترتیب که افراد با دلبستگی اجتنابی معمولاً روایت‌هایی دارند که بر خاموش‌سازی حافظه رویدادی و حذف احساسات استوار است و منتج به روایت‌های خشک و رسمی می‌شود. برخی دیگر از ویژگی‌های اساسی روایت‌های افراد اجتنابی عبارت است از به حداقل رسانی تجربیات منفی، و انکار شدید احساسات منفی. سالمندان در خاطره‌پردازی با مرور خاطرات و تجربیات خود و به اشتراک گذاشتن آن با دیگران، در واقع به زندگی خود اعتبار، معنا و مفهوم می‌بخشند و با بیان خاطرات گذشته خود در گروه، احساسات مثبت و منفی خود را نسبت به گذشته ابراز نموده و نسبت به زمان حال بینش جدیدی کسب می‌کنند که این مسأله منجر به تغییر نگرش آنها می‌شود و در نتیجه از میزان اضطراب آنها کاسته می‌شود (مردی و همکاران، ۱۳۹۹). برایان و همکاران

خاطرات و داستان‌های آنها رابطه تنگاتنگی دارد. بدین ترتیب که افراد دوسوگرا معمولاً روایت‌های گیج کننده‌ای دارند که دنبال کردن آنها دشوار است. آنها اطلاعات زیادی در رابطه با احساسات خود می‌دهند و اطلاعاتی که از انواع مختلف حافظه آنها مثل معنایی و رویدادی می‌آید معمولاً ضد و نقیض است و زمان‌بندی درستی ندارند. برخی دیگر از ویژگی‌های روایت‌های افراد دوسوگرا عبارت است از وجود جزئیات نامربوط به بحث، افکار معنایی منفعل که معمولاً به نتیجه گیری یا نکته خاصی ختم نمی‌شود، و سیلان ذهن در جریان گفتار، بدون جهت متمرکز و مشخص (دالوس، ۲۰۰۶). همچنین با توجه به اینکه سالمندان دلایل متعددی برای احساس اضطراب از قبیل تنهایی، احساس بیهودگی و غیرمفید بودن، تجربه فقدان، بازنشستگی، مشکلات اقتصادی و ناتوانی در پر کردن اوقات فراغت دارند و با در نظر گرفتن این مسئله که اضطراب با مؤلفه‌های هیجانی ارتباط دارند به نظر میرسد که سالمندان با بیان خاطرات گذشته خود، احساسات مثبت و منفی خود را نسبت به گذشته بیرون ریخته و با حال آشتی می‌کنند که این مسئله منجر به تغییر در نگرش سالمندان میگردد. از طرفی داشتن نقش فعال در خاطره‌پردازی ساختارمند منجر به افزایش اعتماد به نفس و احساس مفید بودن سالمندان می‌گردد که در افراد دوسوگرا خاطرات به صورت ساختارمند و یکپارچه مرور نمی‌شوند که همین امر موجب تشدید اضطراب در آنها خواهد شد (افشاری و همکاران، ۱۳۹۸). افراد دلبسته دوسوگرا میزان بالاتری از اضطراب مرگ را تجربه می‌کنند، چراکه سبک دلبستگی دوسوگرا که با ترس از تنهایی و وابستگی مشخص می‌شود، مرگ را نمادی از تنها شدن درک می‌کنند. همچنین می‌توان گفت که ترس همیشگی آنان برای از دست دادن دیگران بر افزایش اضطراب مرگ آنان تأثیر می‌گذارد (ولیکانی و همکاران، ۱۳۹۳). براساس نظر کسیدی و برلین (۱۹۹۴) افراد دلبسته دوسوگرا در جست‌وجوی سطح بالایی از صمیمیت، تأیید و پاسخ‌دهی والدین خود هستند. گاهی آن‌ها ارزش صمیمیت را آن قدر زیاد می‌پندارند که بیش از حد به والدین‌شان وابسته می‌شوند یا می‌چسبند. بنابراین این وابستگی بیش از حد یا چسبندگی هنگامی که با تشخیص بیماری‌ها و تهدید زندگی کنار هم قرار می‌گیرند، فرد دچار تزلزل می‌شود و از این که با مردن تنها می‌شود و سرنوشت مبهمی در انتظارش است و باید والدین و دیگران را ترک کند، سعی می‌کند به مرگ نیندیشد و از آن فرار کند یا هنگام فکر

¹ connotative

طولانی مدت را افزایش میدهد. بنابراین جوامعی که روی سالمندی سالم سرمایه‌گذاری می‌کنند، موجب می‌شوند که افراد زندگی طولانی‌تر و سالم‌تری داشته باشند (سازمان بهداشت جهانی، ۲۰۲۲). در واقع شناخت مشکلات سالمندان و تلاش در جهت رفع این مشکلات با توجه به هزینه‌های بالایی که برای فرد و جامعه دارد و همچنین به خطر افتادن سلامت آنها، از اهمیت بسزایی برخوردار است. به دلایل بسیاری گفتگو درباره بعضی از مسائل همچون رویدادهای دوران کودکی دشوار است و به نظر می‌رسد که آن مسائل مانند رازی که سال‌ها مخفی مانده، فراموش شده است در حالی که در روان عمیق‌تر شده و به اضطراب تبدیل می‌شود (مردی و همکاران، ۱۳۹۹). از همین رو شناخت پایه‌های دلبستگی در شکل‌گیری خاطره‌پردازی در افراد و مرور این فرایند از کودکی تا بزرگسالی و سالمندی، در کنار بیان نحوه ارتباط آن با اضطراب به درمانگران شاغل در حوزه سالمندان نگاه دقیقی در رابطه با این موضوع می‌دهد (مومنی و همکاران، ۱۴۰۰). این مطالعه با تأکید بر تعامل والدین با فرزندان در شکل‌گیری الگوهای درونی کارکردی و بقای آن تا سالمندی و نقش آن در نوع خاطره‌پردازی افراد، برخی از عناصر لازم برای ایجاد فنونی خلاقانه جهت شکستن مقاومت در برابر تجارب ناتمام و ساخت پروتکل‌هایی در خاطره‌پردازی برای کار با سالمندان را فراهم می‌آورد. زیرا خاطرات از طریق تعامل ایجاد می‌شوند. خاطره‌پردازی انسجامی مبتنی بر دلبستگی^۱ (سبیر و همکاران، ۲۰۱۶). است که در آن، پروتکل خاطره‌پردازی انسجامی هایت و هایت (۲۰۰۷) به نحوی تغییر داده شده است که نیازهای دلبستگی افراد در طول زندگی نیز مورد بررسی قرار بگیرد. منطبق نهفته در این روش درمانی این است که مرور صرف خاطرات باعث ایجاد انسجام نمی‌شود و این بیان تجربیات حل نشده مرتبط با دلبستگی است که اثربخشی درمان و میزان ایجاد انسجام در مراجع را تعیین می‌کند. این درمان افراد را به سمت روایت‌های مرتبط با دلبستگی سوق می‌دهد و هدف آن، رسیدن به انسجام از طریق اصلاح دلبستگی^۲ است. به عبارت دیگر، این درمان به دنبال انسجام بخشیدن به آن دسته از تجربیات نامطلوب زندگی است که درون رابطه‌های دلبسته^۳ شکل گرفته است (مجدوبی و فورستمبر، ۲۰۲۲). بنابراین در خاطره‌پردازی فرصتی مهیا می‌شود تا افراد با ایجاد تعامل و ارتباط مؤثر،

(۲۰۱۲) به روشنی بیان کرده‌اند که خاطره‌پردازی ابزاری سازنده در جهت ایجاد احساس بینش نسبت به زمان حال است و ارزش انطباقی خاطره‌پردازی به دلیل فرار از مشکلات زمان حال و پناه بردن به گذشته نیست، سالمندان در این دوره سنی دوباره اتفاقات مختلف زندگی خود را در کنار هم قرار می‌دهند تا آخرین تکلیف رشدی خود را به انجام برسانند، در واقع خاطره‌پردازی به آنها کمک می‌کند تا دوباره این اجزا را در کنار هم قرار دهند و به نوعی از بینش نسبت به خود و سن و سالی که در آن هستند دست یابند. انجام این تکلیف به سالمند کمک می‌کند تا هیجان‌ات مثبت بیشتری را تجربه کند و در نتیجه اضطراب مرگ کمتری را احساس کند. با این وجود افراد دلبسته اجتنابی در برخی از مواقع با انکار نیاز خود به دیگران و گرایش به تنها ماندن، تمایل به مرگ پیدا کرده، در این صورت اضطراب مرگ کمتری را گزارش می‌کنند. در مواقع دیگر که احساس تنهایی می‌کنند و خود را تنها می‌یابند، اضطراب مرگ بیش تری را آشکار می‌نمایند (ولبخانی و همکاران، ۱۳۹۳). دلبستگی یک رابطه هیجانی خاص است که مستلزم تبادل لذت، مراقبت و آسایش است. در بزرگسالان، کسانی که دلبستگی ایمن دارند معمولاً به دنبال روابط قابل اعتمادتر و پایدارتری هستند. سایر ویژگی‌های کلیدی دلبستگی مطمئن در بزرگسالان شامل خودباوری زیاد، لذت بردن از روابط صمیمانه، جستجوی حمایت اجتماعی و توانایی در به اشتراک گذاشتن احساسات با دیگران است. افراد نالیمن در مواجهه با مفهوم و ترس ناشی از مرگ از آنجا که احتمالاً منبع دلبستگی در دسترسی را نمی‌یابند با تنش و اضطراب بیشتری به آن پاسخ می‌دهند (حدادیان و رزاقی، ۱۳۹۷). بنابراین افراد دلبسته اجتنابی با خاموش سازی و عدم بروز احساسات و خاطرات مثبت و منفی به‌عنوان یک مکانیسم واسطه‌ای عمل می‌کند. بدین معنا که افرادی که در روابط خود تمایل به فاصله‌گیری و سرکوب احساسات دارند، ممکن است در پردازش خاطرات زندگی خود نیز این الگو را دنبال کنند، که پیامد این الگوی شناختی می‌تواند افزایش ترس افراطی از مرگ باشد.

تویحات مطالعه

به طور سنتی سالمندی به عنوان دوره‌ای از کاهش پیش‌رونده در عملکرد فیزیکی، شناختی و روانی اجتماعی و در نتیجه افزایش بار مراقبت‌های بهداشتی بر جامعه تلقی می‌شود. سالمندی هم چالش‌ها و هم فرصت‌ها را به همراه دارد. این امر تقاضا برای مراقبت‌های اولیه بهداشتی و مراقبت‌های

¹ attachment-focused integrative reminiscence

² attachment repair

³ attachment relationships

گذاری خاطره‌پردازی افراد جهت مشخص کردن سبک‌های خاطره‌پردازی که آنها بیشتر تمایل به استفاده از آن را دارند، استفاده کنند. همچنین، مطالعات بعدی می‌توانند از طراحی‌های طولی جهت ارائه رابطه علی بین این سازه‌های روان‌شناختی بهره ببرند.

سپاس‌گزاری

بدینوسیله از مسئولین مربوطه دانشگاه رازی کرمانشاه که ما را در انجام این پژوهش یاری نمودند و کلیه سالمندانی که در این پژوهش همکاری نمودند تقدیر و تشکر می‌گردد.

منابع

- افشاری، ع.، رضایی، ر.، و دادرس، ف. (۱۳۹۸). اثربخشی خاطره‌پردازی ساختارمند بر کاهش اضطراب و افسردگی سالمندان. *مجله روانشناسی پیری*، ۵(۳)، ۲۰۱-۲۱۵.
- امانی، ر.، مجذوبی، م.، و هادیان همدانی، ک. (۱۳۹۸). ساخت و اعتباریابی پرسش‌نامه خاطره‌پردازی سالمندان. *مجله روانشناسی پیری*، ۵(۴)، ۳۳۳-۳۴۵.
- الله یاری، ا.، کرامتی، م.، و کمالی، م. ر. (۱۳۹۹). تعیین شیوع افسردگی در سالمندان قومیت‌های مختلف ایرانی و عوامل پیش‌بینی‌کننده آن. *مجله سالمندی ایران*، ۱۵(۱)، ۹۴-۱۰۳.
- امیری، ح. (۱۳۹۷). نقش پنج عامل بزرگ شخصیت در پیش‌بینی اضطراب مرگ و افسردگی در سالمندان. *فصلنامه پرستاری سالمند*، ۵(۱)، ۵۱-۴۱.
- بهرامی، ن.، مرادی، م.، سلیمانی، م. ع.، کلانتری، ز.، و حسینی، ف. (۱۳۹۲). اضطراب مرگ و ارتباط آن با کیفیت زندگی زنان مبتلا به سرطان. *نشریه پرستاری ایران*، ۲۶(۸۲)، ۶۱-۵۱.
- پاکدامن، ش.، و خانجانی، م. (۱۳۹۰). نقش فرزندپروری ادراک شده در رابطه بین سبک‌های دلبستگی و جمع‌گرایی در دانشجویان. *فصلنامه پژوهش‌های روانشناسی اجتماعی*، ۱(۴)، ۱-۱۵.
- تابع بردبار، ف.، اسماعیلی، م.، و اسدی، ر. (۱۳۹۸). پیش‌بینی اضطراب مرگ در سالمندان بر اساس تیپ‌های شخصیتی و سلامت روان. *مجله روانشناسی پیری*، ۵(۳)، ۲۳۹-۲۳۹.
- حدادیان، ش.، و رزاقی، ن. (۱۳۹۷). پیش‌بینی اضطراب مرگ بر اساس دلبستگی و ابعاد سه‌گانه تاریک شخصیت. *فصلنامه خانواده و بهداشت*، ۱(۱)، ۹-۱.
- ذوالفقاری، ش.، و صادقی، م. (۱۳۹۸). پیش‌بینی اضطراب مرگ سالمندان ساکن خانه سالمندان بر اساس تحریف‌های شناختی، احساس تنهایی و راهبردهای مقابله با استرس. *نشریه سالمند*، ۳(۴)، ۳۹-۲۹.

نخست مسائل و مشکلات خود را بیان کنند و سپس هیجانانی که مربوط به آن مسائل در درون خود انباشته کرده بودند را ابراز کنند، مرور نظام‌مند خاطرات در نهایت منجر به این می‌شود که افراد با آگاهی و بینش جدید آن را پذیرفته و با شرایط سازگار شوند. یافته‌های پژوهش حاضر می‌تواند تلویحات مهم برای پژوهشگران و درمانگران حوزه خاطره‌پردازی انسجامی مبتنی بر دلبستگی در بر داشته باشد. با داشتن شواهد علمی در مورد نوع خاطره‌پردازی‌هایی که افراد با سبک‌های مختلف دلبستگی به آنها می‌پردازند، می‌توان مسیری که این افراد در طول مرور خاطرات خود طی خواهند کرد را پیش‌بینی کرد. همچنین در این مطالعه، تبیین‌های مستدلی در رابطه با مسیر شکل‌گیری این نوع خاطره‌پردازی در این افراد بر اساس نظریه دلبستگی و روایت‌هایی که بین فرزند و والد ارائه شده است که می‌تواند درمانگران را در مشخص ساختن متغیرهای مهم در مسیر رشد افراد کمک کند.

محدودیت‌ها و پیشنهادات

یافته‌های این پژوهش را باید در بافت محدودیت‌های آن تفسیر و تعمیم داده شود. از محدودیت‌های پژوهش حاضر استفاده از روش نمونه‌گیری دردسترس بود که توصیه می‌گردد در پژوهش‌های آتی از روش‌های نمونه‌گیری با خطای کمتر مثل روش تصادفی استفاده شود. استفاده از پرسش‌نامه‌های خودگزارش‌دهی دیگر محدودیت پژوهش بود که در عین حال که معتبر هستند دارای میزانی از خطا می‌باشند و گاهی اوقات می‌توانند اعتبار نتایج را کاهش دهند. ماهیت روابط به دست آمده در این مطالعه از نوع ارتباطی است و نه علی و به دلیل روش آماری به کار برده شده و مقطعی بودن این مطالعه، برداشت‌های علی از این نوع مطالعه مناسب نیست. همچنین این مطالعه بر روی نمونه‌ای از ایرانیان به کار رفته است و به دلیل وجود تفاوت‌های فرهنگی عمیق در جوامع شرقی و غربی، باید نهایت احتیاط در تعمیم این یافته‌ها به جوامع دیگر عمل کرد. با این حال لازم به ذکر است که نظریات با ماهیت اکولوژیک، مانند نظریه دلبستگی مربوط به نوع انسان است و تفاوت‌های فرهنگی کمتر از سایر حوزه‌ها در آن نفوذ دارد. با توجه به محدودیت‌های ذکر شده در مطالعه حاضر، پیشنهاد می‌شود مطالعات آینده از ابزار بسیار دقیق و در محیط با کنترل متغیرهای مزاحم به بررسی رابطه بیان شده در این مطالعه بپردازند. این مطالعات می‌توانند از مصاحبه‌های دلبستگی بزرگسالان برای تعیین سبک دلبستگی افراد، و از

- رجبی، غ. و بحرانی، م. (۱۳۸۰). تحلیل عاملی سؤال‌های مقیاس اضطراب مرگ، *مجله روانشناسی*، ۳(۲۰)، ۳۳۴-۳۳۰.
- رضایی، ف.، مؤمنی، خ. و مرادی، آ. (۱۴۰۳). رابطه سبک‌های دل‌بستگی با پیری موفق و اضطراب مرگ: نقش میانجی تاب‌آوری، *روانشناسی پیری*، ۱۰(۲)، ۲۴۲-۲۲۱.
- شارف، ر. اس. (۱۳۸۹). نظریه‌های روان‌درمانی و مشاوره (ترجمه مهرداد فیروزبخت). تهران، ارجمند. (تاریخ انتشار به زبان اصلی، ۲۰۰۸).
- شریفی، ا.، بختیارپور، س.، نادری، ف. و عسکری، پ. (۱۴۰۱). پیش‌بینی کیفیت زندگی سالمندان بر اساس ذهن‌آگاهی با میانجی‌گری اضطراب مرگ. *رویش‌شناسی*، ۱۱(۹)، ۱۳۵-۱۴۴.
- شمسایی، ف.، چراغی، ف.، اسمعیلی، ر. و محسنی‌فرد، ج. (۱۳۹۳). تبیین احساس تنهایی در سالمندان و تحلیل آن بر اساس تئوری رشد روانی-اجتماعی: یک مطالعه کیفی. *نشریه آموزش و سلامت جامعه*، ۱(۲)، ۳۸-۳۰.
- شیخ‌الاسلامی، ع. و صمدی‌فرد، ج. (۱۳۹۶). اضطراب مرگ در سالمندان: نقش نارسایی، انعطاف‌پذیری و تحریف شناختی. *فصلنامه پرستاری سالمندان*، ۴(۱)، ۵۸-۴۸.
- شیرمحمدی، س.، امیری، ز.، امیری، ح. و یزدان‌بخش، ک. (۱۳۹۴). مراد. اثربخشی درمان‌های حافظه منسجم بر کاهش اضطراب مرگ در سالمندان ساکن خانه سالمندان کرمانشاه. مقاله ارائه شده در سومین کنفرانس ملی روانشناسی و علوم رفتاری.
- طاهری تنجانی، پ. و آزادبخت، م. (۱۳۹۵). بررسی ویژگی‌های روانسنجی نسخه فارسی پرسش‌نامه‌های فعالیت‌های روزانه زندگی و فعالیت‌های ابزاری زندگی در سالمندان. *مجله دانشگاه علوم پزشکی مازندران*، ۲۵(۱۳۲)، ۱۱۲-۱۰۳.
- عرب، ش. و محمدی، ا. (۱۴۰۲). اثربخشی درمان شناختی-رفتاری بر اختلال خواب و اضطراب مرگ سالمندان. *روان‌شناسی پیری*، ۹(۱)، ۱۰۲-۸۹.
- علی‌دوستی، ف. و معافیان، و. (۱۴۰۲). سبک‌های دل‌بستگی و اضطراب مرگ: نقش میانجی دشواری تنظیم هیجان. *فصلنامه روانشناسی تحلیلی-شناختی*، ۱۴(۵۳)، ۱۹-۱.
- عبدالله زاده، ح. و خبازی، م. (۱۳۹۶). اثربخشی درمان خاطره‌پردازی انسجامی بر اضطراب سلامت، افسردگی مرگ و استرس ادراک شده سالمندان. *فصلنامه روانشناسی سلامت*، ۲(۲۲)، ۱۱۴-۱۰۱.
- فرخ نژاد افشارپ، جوادیان، ح.، صادق مقدم، ل. و فرهادی، ا. (۱۴۰۰). رابطه اضطراب مرگ و سلامت روان پرستاران شاغل در بیمارستان شهدای خلیج فارس بوشهر در زمان همه‌گیری کرونا و ویروس. *فصلنامه مدیریت پرستاری*، ۱۰(۲)، ۷۵-۶۸.
- فروغی دهنوی، م.، هاشمی، ن. و نیک‌پور، ا. (۱۴۰۱). بهمن. بررسی رابطه اضطراب مرگ با کیفیت زندگی و فرسودگی شغلی کارکنان آتش‌نشانی شهر اصفهان. مقاله ارائه شده در چهارمین کنگره پژوهشی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی هرمزگان.
- قاسمی، ک. و الهی، ط. (۱۳۹۸). رابطه‌ی طرحواره‌های ناسازگار اولیه با اضطراب بیماری: نقش واسطه‌ای اجتناب تجربی. *فصلنامه پژوهش در سلامت روانشناختی*، ۱۳(۳)، ۵۵-۴۷.
- قربانی، ا.، سعادت‌مند، س.، سپهریان آذر، ف.، اسدنیاه، س. و فیضی‌پور، ه. (۱۳۹۲). رابطه امید، اضطراب مرگ با سلامت روان دانشجویان در دانشگاه ارومیه. *مجله پزشکی ارومیه*، ۲۴(۸)، ۶۱۶-۶۰۷.
- مردی، ن.، عارفی، م.، مؤمنی، خ. و امیری، ح. (۱۳۹۹). هم‌سنجی اثربخشی سایکودرام، خاطره‌پردازی و درمان عقلانی-عاطفی و رفتاری بر اضطراب مرگ سالمندان. *روانشناسی پیری*، ۶(۲)، ۱۴۸-۱۳۱.
- مسعودی، ش.، حاتمی، ح.ر.، مدرس غروی، م. و بنی‌جمالی، ش. ا. (۱۳۹۵). نقش واسطه‌ای طرحواره‌های ناسازگار اولیه در رابطه‌ی سبک‌های دل‌بستگی و اضطراب مرگ در بیماران مبتلا به سرطان. *اندیشه و رفتار*، ۱۰(۳۹)، ۴۶-۳۷.
- موسوی پاکزاد، س. (۱۴۰۰). رابطه‌ی طرحواره‌های ناسازگار اولیه و سبک‌های دل‌بستگی با اضطراب بیماری و اضطراب مرگ (پایان نامه کارشناسی ارشد). دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه تبریز.
- موعودی، س.، حبیبی، س.، طیبی، م. و بیژنی، ع. (۱۳۹۵). رابطه اضطراب مرگ با وضعیت سلامت روان در پرستاران شاغل در بیمارستان‌های دانشگاه علوم پزشکی بابل. *مجله دانشگاه علوم پزشکی بابل*، ۱۹(۲)، ۷۴-۵۹.
- مؤمنی، خ.، امانی، ر.، جانجانی، پ.، مجذوبی، م. ر. و هادیان همدانی، ک. (۱۴۰۰). رابطه سبک‌های دل‌بستگی و عواطف مثبت و منفی در سالمندان: نقش میانجی سبک‌های خاطره‌پردازی. *روانشناسی پیری*، ۷(۴)، ۴۲۲-۴۰۷.
- نصیر پور، م. (۱۳۹۵). رابطه طرحواره‌های شناختی و اضطراب مرگ با نگرش به زندگی سالمندان (پایان نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه آزاد، واحد مرو دشت.
- نصیرنیا سماکوش، ع. و یوسفی، ن. (۱۴۰۱). اثربخشی درمان مبتنی بر پذیرش و تعهد بر اضطراب مرگ، شادکامی و تاب‌آوری سالمندان. *روانشناسی پیری*، ۸(۲)، ۱۶۱-۱۴۹.

- Bahrami, N., Moradi, M., Soleimani, M. A., Kalantari, Z., & Hosseini, F. (2013). Death anxiety and its relationship with quality of life in women with cancer. *Iran Journal of Nursing, 26*(82), 51-61. [Persian]
- Bowlby, J. (1982). Attachment and loss: Retrospect and prospect. *American Journal of Orthopsychiatry, 52*(4), 664-678. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1982.tb01456.x>
- Bowlby, J. (۱۹۸۸). A Secure base: ParentChild attachment and healthy human development. Basic Books.
- Bulut, M. B. (2023). Relationship between attachment and fear of death: The Mediating role of religious coping. *OMEGA—Journal of Death and Dying, 0*(0), 1-21. <https://doi.org/10.1177/00302228231157133>
- Butler, R. N. (1963) The Life review: An Interpretation of reminiscence in the aged. *Psychiatry, 26*(1), 65-76.
- Bryant, F. B., Smart, C. M., & King, S. P. (2005). Using the past to enhance the present: Boosting happiness through positive reminiscence. *Journal of Happiness Studies, 6*(3), 227-260. <https://doi.org/10.1007/s10902-005-8624-3>
- Brown, A. G., Harter, S., Richards, S., Austin, K., Cukrowicz, K., & Miller, P. G. (2011). An Examination of the Relationship between death anxiety, optimism, depression, and anxiety. Doctor of Philosophy in Counseling Psychology, Texas Tech.
- Cassidy, J., & Berlin, L. J. (1994). The insecure/ambivalent pattern of attachment: Theory and research. *Child Development, 65*(4), 971-991. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1994.tb00796.x>
- Cappeliez, P., O'Rourke, N., & Chaudhury, H. (2005). Functions of reminiscence and mental health in later life. *Aging & Mental Health, 9*(4), 295-301.
- Collins, N. L., & Read, S. J. (1990). Adult attachment, working models, and relationship quality in dating couples. *Journal of Personality and Social Psychology, 58*(4), 644-663. <https://doi.org/10.1037//00223514.58.4.644>
- نوروزیان، ک.، و پیاده کوهسار، ا. (۱۴۰۱). پیش‌بینی اضطراب مرگ بر اساس ویژگی‌های شخصیتی و خداینداره در بیماران مبتلا به کووید-۱۹. *تحقیقات علوم رفتاری, ۲۰*(۲), ۲۱۹-۲۰۴.
- ولیکانی، ا.، و یارمحمدی واصل، م. (۱۳۹۳). رابطه سبک‌های دلبستگی با اضطراب مرگ در بیماران قلبی عروقی. *مجله دانشگاه علوم پزشکی کرمان, ۲۱*(۴), ۳۶۷-۳۵۵.
- هومن، ح. ع. (۱۳۸۴). مدل یابی معادلات ساختاری با کاربرد نرم افزار لیزرل. تهران، سمت.

References

- Abdollahzadeh, H., & Khabbazi, M. (2017). Effectiveness of integrative reminiscence on health anxiety, death depression and perceived stress in elderly. *Quarterly Journal of Health Psychology, 6*(22), 101-114. [Persian]
- Afshari, A., Rezaei, R., & Dadras, F. (۲۰۱۹). The Effectiveness of Structured Reminiscence on Anxiety and Depression in the Elderly. *Journal of Aging Psychology, ۴*(۳), 201-215. DOI:10.22126/jap.2019.4704.1368 [Persian]
- Allahyari, E., Keramati, M., & Kamali, M. (2020). Predicting elderly depression prevalence in different Iranian ethnicities and associated factors. *Salmand: Iranian Journal of Ageing, 15*(1), 94-103. <https://doi.org/10.32598/sija.2020.3.130>
- Alidoosti, F., & Moafian, V. (2023). Attachment styles and death anxiety: The mediation role of emotion regulation difficulty. *Journal of Analytical-Cognitive Psychology, 14*(53), 1-19. [Persian]
- Amani, R., Majzoobi, M. R., & HadianHamedani, K. (2019). The Construction and validation of the elderly reminiscence questionnaire. *Journal of Aging Psychology, 5*(4), 333-345. [Persian]
- Amiri, H. (2018). The Role of five major factors in predicting death anxiety and depression in the elderly. *Journal of Geriatric Nursing, 5* (1), 41-51. URL: <http://jgn.medilam.ac.ir/article-1-281-fa.html>. [Persian]
- Arab, Sh., & Mohammadi, A. (2023). The Effectiveness of cognitive-behavioral therapy on sleep disorder and death anxiety in the elderly. *Aging Psychology, 9*(1), 89-102. <https://doi.org/10.22126/JAP.2023.8770.1687>

- Collins, N. L. (1996). Working models of attachment: Implications for explanation, emotion, and behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71(4), 810-832. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.71.4.810>
- D'Attilio, J. P., & Campbell, B. (1990). Relationship between death anxiety and suicide potential in An Adolescent population. *Psychological Reports*, 67(3), 975-978. <https://doi.org/10.2466/PRO.1990.67.3.975>
- Dallos, R. (2006). *Attachment Narrative Therapy*. Open University Press.
- Elias, S. M. S., Neville, C., & Scott, T. (2015). The Effectiveness of group reminiscence therapy for loneliness, anxiety and depression in older adults in long-term care: A Systematic review. *Geriatric Nursing*, 36(5), 372-380. <https://doi.org/10.1016/j.gerinurse.2015.05.004>
- Erikson, E. H. (1964). *Childhood and society* (2nd ed., p. 168). New York, NY: Norton.
- Farokhnezhad Afshar, P., Javadian, H., Sadeghmoghaddam, L., & Farhadi, A. (2021). Relationship between death anxiety and mental health of nurses working in Bushehr Persian Gulf Martyrs Hospital at the time of coronavirus. *Quarterly Journal of Nursing Management*, 10(2), 68-75. [Persian]
- Foroughi Dehnavi, M., Hashemi, N., & Nikpour, A. (2022). The Relationship between death anxiety, quality of life, and job burnout among firefighters in Isfahan. In *Proceedings of the 4th Research Congress of Students, Hormozgan University of Medical Sciences*. [Conference presentation, Persian]
- Fraley, R. C., & Shaver, P. R. (2021). Attachment theory and its place in contemporary personality: Theory and research (pp. 642-666). In O. P. John & R. W. Robins (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (4th ed.). New York, NY: The Guilford Press.
- Ghasemi, K., & Elahi, T. (2019). The Relationship between early maladaptive schemas and illness anxiety: The Mediating role of experiential avoidance. *Journal of Research in Psychological Health*, 13(3), 47-55. [Persian]
- Ghorbani, E., Sadatmand, S., Sepehrian Azar, F., Asadnia, S., & Feyzipour, H. (2013). Surveying the relationship between hope, death anxiety, and mental health in students of Urmia University. *The Journal of Urmia University of Medical Sciences*, 24(8), 607-616. [Persian]
- Haddadian, S., & Razzaghi, N. (2018). Predicting death anxiety based on attachment and the dark triad dimensions of personality. *Family and Health Quarterly*, 8(1), 1-9. [Persian]
- Haight, B. K., & Haight, B. S. (2007). *The Handbook of structured life review* (1st ed.). Health Professions Press. <https://www.healthpropress.com/product/the-handbook-of-structured-lifereview/>
- Hooman, H. A. (2012). *Structural equation modeling with LISREL application* (5th ed.). Tehran: SAMT. [Persian]
- Lang, A., & Stein, M. (2001). Anxiety disorders: How to recognize and treat the medical symptoms of emotional illness. *Geriatrics*, 56(5), 24-27, 31-34.
- Lang, A., & Stein, M. (2001). Anxiety disorders. How to recognize and treat the medical symptoms of emotional illness. *Europepmc.OrgAJ Lang, MB SteinGeriatrics*, 56(5), 24-27. <https://europepmc.org/article/med/11373949>
- Mah, K., Shapiro, G. K., Hales, S., Rydall, A., Malfitano, C., an, E., Nissim, R., Li, M., Zimmermann, C., & Rodin, G. (2020). The Impact of attachment security on death preparation in advanced cancer: The Role of couple communication. *Psycho-oncology*, 29(5), 833-840. <https://doi.org/10.1002/pon.5354>
- Majzoobi, M. R., & Forstmeier, S. (2022). The Relationship between the reminiscence of relationship-defining memories and marital outcomes: A Systematic review and meta-analysis. *Journal of Family Theory & Review*, 14(1), 3-22. <https://doi.org/10.1111/jftr.12442>
- Mardi, N., Arefi, M., Momeni, Kh., & Amiri, H. (2020). The Comparison of the Effectiveness of psychodrama, reminiscence and rational-emotional and

- behavioral treatment on death anxiety in the elderly. *Aging Psychology*, 6(2), 131-148. [Persian]
- Main, M. (1991). Metacognitive knowledge, metacognitive monitoring, and singular (coherent) vs. multiple (incoherent) model of attachment: Findings and directions for future research. In C. M. Parkes, J. Stevenson-Hinde, & P. Marris (Eds.), *Attachment across the life cycle* (pp. 127-159). Tavistock/Routledge.
- Masoudi, S., Hatami, H., Modares, H., Gharavi, M., & Bani Jamali, S. S. (2016). The mediating role of early maladaptive schemas in relationship between attachment styles and anxiety of death among cancer patients. *Journal of Thought & Behavior in Clinical Psychology*, 10(39), 37-46. [Persian]
- Momeni, K., Amani, R., Janjani, P., Majzooobi, M., & Hadian Hamedani, K. (2021). The Relationship between attachment styles with Positive and negative affect in the elderly: The Mediating role of reminiscence styles. *Aging Psychology*, 7(4), 407-422. DOI: 10.22126/JAP.2022.7492.1606. [Persian]
- Momeni, K., Amani, R., Janjani, P., Majzooobi, M. R., Forstmeier, S., & Nosrati, P. (2022). Attachment styles and happiness in the Elderly: The Mediating role of reminiscence styles. *BMC Geriatrics*, 22(1), 1-11. <https://doi.org/10.1186/s12877-022-03053-z>
- Momeni, K., & Rafie Delfan, Z. (2018). The effectiveness of optimist memory telling on death anxiety and the sense of aging in elderly. *International Journal of Behavioral Sciences*, 12(2), 69-75.
- Mosavye Pakzad, S. (2022). *Relationship between early maladaptive schemas and attachment styles with illness anxiety and death anxiety* (Master's thesis). Faculty of Educational Sciences and Psychology, University of Tabriz. [Persian]
- Moudi, S., Bijani, A., Tayebi, M., & Habibi, S. (2017). Relationship between death anxiety and mental health status among nurses in hospitals. *Journal of Babol University of Medical Sciences*, 19(1), 47-53. [Persian]
- Musavi, M., Mohammadian, S., & Mohammadinezhad, B. (2017). The Effect of group integrative reminiscence therapy on mental health among older women living in Iranian nursing homes. *Nursing Open*, 4(4), 303-309. <https://doi.org/10.1002/nop2.101>
- Ng, S. M., & Hou, W. K. (2017). Contentment duration mediates the associations between anxious attachment style and psychological distress. *Frontiers in Psychology*, 8, 258. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00258>
- Noroziyan, K., & Peyadekoohsar, A. (2022). Prediction of death anxiety based on personality Traits and God Image in patients with covid-19. *Journal of Research in Behavioural Sciences*, 20(2), 204-219. <https://doi.org/10.52547/rbs.20.2.204>. [Persian]
- Nasirpour, M. (2016). *The relationship between cognitive schemas and death anxiety with the elderly's attitude towards life* (Master's thesis). Faculty of Educational Sciences and Psychology, Marvdasht Branch, Islamic Azad University. [Persian]
- Nasirnia Samakosh, A., & Yousefi, N. (2022). The Effectiveness of acceptance and commitment therapy on death anxiety, happiness and resilience in the elderly. *Aging Psychology*, 8(2), 149-161. <https://doi.org/10.22126/jap.2022.7918.1630> [Persian]
- Oppenheim, D., & Waters, H. S. (1995). Narrative processes and attachment representations: Issues of development and assessment. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 60(2), 197-215. <https://doi.org/10.2307/1166179>
- Pakadaman, sh., & Khanjani, M. (2018). The Role of perceived parenting in the relationship between attachment styles and collectivism in students. *Social Psychology Research Quarterly*, 1(4), 1-15. [Persian]
- Rajabi, G., & Barhani, M. (2001). Factor analysis of death anxiety scale questions. *Journal of Psychology*, 3(20), 330-344. [Persian]

- Rezaei, F., Momeni, K., & Moradi, A. (2024). The Relationship between attachment styles with successful aging and death anxiety: The Mediating role of resilience. *Aging Psychology, 10*(2), 221-242. DOI: 10.22126/JAP.2024.10715.1781
- Sabir, M., Henderson, C. R., Kang, S. Y., & Pillemer, K. (2016). Attachment-focused integrative reminiscence with older African Americans: A Randomized controlled intervention study. *Aging and Mental Health, 20*(5), 517-528. <https://doi.org/10.1080/13607863.2015.1023764>
- Saini, P., Patidar, A., Kaur, R., Kaur, M., & Kaur, K. (2016). Death anxiety and its associated factors among elderly population of Ludhiana city, Punjab. *Journal of Gerontology, 30*(1), 107-118. <http://www.gerontologyindia.com/pdf/Vol-30-1.pdf#page=107>
- Shafraan, D., Bar-Tur, L., & Levi-Belz, Y. (2022). Who is really at risk? The Contribution of death anxiety in suicide risk and loneliness among older adults during the COVID-19 pandemic. *Death Studies, 46*(10), 2517-2522. <https://doi.org/10.1080/07481187.2021.1947416>
- Shamsaei, F., Cheraghi, F., Esmaeili, R., & Mohsenifard, J. (2014). Explanation of loneliness in the elderly and comparison with psychosocial development theory: A Quantitative study. *Journal of Education and Community Health, 1*(2), 30-38. [Persian]
- Sharf, R. S. (2010). *Theories of psychotherapy and counseling* (M. Firuzbakht, Trans.). Tehran: Arjomand. (Original work published 2008) . [Persian]
- Sharifi, A., Bakhtiyarpour, S., Naderi, F., & Askary, P. (2022). Predicting the quality of life of the elderly based on mindfulness with the mediation of death anxiety. *Rooyesh-e-Ravanshenasi Journal (RRJ), 11*(9), 135-144. [Persian]
- Shaver, P., & Hazan, C. (1987). Being lonely, falling in love: Perspectives from attachment theory. *Journal of Social Behavior & Personality, 2*(2, Pt. 2), 105-124.
- Sheykhi, A., Saeedinezhad, F., Raiesi, Z., & Rezaee, N. (2020). Effect of reminiscence therapy on death anxiety in retired elderly men: An interventional study. *Medical-Surgical Nursing Journal, 9*(1), e104172. <https://doi.org/10.5812/msnj.104172>
- Sheykholeslami, A., & Samadifard, H. (2017). Death anxiety in the elderly: The Role of cognitive failures, flexibility and distortion. *Journal of Geriatric Nursing, 4*(1), 48-58. [Persian]
- Shirmohammadi, S., Amiri, Z., Amiri, H., & Yazdanbakhsh, K. (2015). The Effectiveness of cohesive memory remedies on reducing death anxiety in the Elderly living in the Kermanshah nursing home. In *Proceedings of the Third National Conference on Psychology and Behavioral Sciences*. [Persian]
- Sridevi, G., & Swathi, P. (2014). Death anxiety, death depression, geriatric depression and suicidal ideation among institutionalized and non-institutionalized elders. *International Journal of Scientific and Research Publications, 4*(10), 1-8.
- Stuart, G. W., & Laraia, M. T. (2001). *Principles and practice of psychiatric nursing* (7th ed.). St. Louis, MO: Mosby.
- Tabe Bordbar, F., Banisi, P., & Asadi, R. (2019). The Prediction of death anxiety in the elderly based on personality types and mental health. *Journal of Aging Psychology, 5*(3), 239-249. [Persian]
- Taheri Tanjani, P., & Azadbakht, M. (2015). Psychometric properties of the Persian version of the Activities of Daily Living Scale and Instrumental Activities of Daily Living Scale in elderly. *Journal of Mazandaran University of Medical Sciences, 25*(132), 103-112. [Persian]
- Templer, D. I. (1971). Death anxiety as related to depression and health of retired persons. *Journal of Gerontology, 26*(4), 521-523. <http://geronj.oxfordjournals.org/>
- Templer, D. I. (1970). The Construction and validation of a death anxiety scale. *Journal of General Psychology, 82*(2), 165-177. <https://doi.org/10.1080/00221309.1970.9920634>
- Valikhani, A., & Yarmohammadi-Vasel, M. (2014). The relationship between attachment styles and death anxiety

- among cardiovascular patients. *Journal of Kerman University of Medical Sciences*, 21(4), 355-367. [Persian]
- Watt, L. M., & Wong, P. T. P. (1991). A Taxonomy of reminiscence and therapeutic implications. *Journal of Gerontological Social Work*, 16(1-2), 37-57. https://doi.org/10.1300/J083v16n01_04
- Watzlawick, P., Beavin, J. H., & Jackson, D. D. (1967). *Pragmatics of human communication*. W.W. Norton & Company.
- Willis, K. D., Nelson, T., & Moreno, O. (2019). Death anxiety, religious doubt, and depressive symptoms across race in older adults. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(19). <https://doi.org/10.3390/ijerph16193645>
- Woods, B., Spector, A., Jones, C., Orrell, M., & Davies, S. (2005). Reminiscence therapy for dementia. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 2005(2), CD001120. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD001120.pub2>
- World Health Organization. (2022). Ageing and health. Retrieved from <https://www.who.int/news-room/factsheets/detail/ageing-and-health>.
- Xue, Y., Lu, J., Zheng, X., Zhang, J., Lin, H., Qin, Z., & Zhang, C. (2021). The relationship between socioeconomic status and depression among the older adults: The Mediating role of health promoting lifestyle. *Journal of Affective Disorders*, 285, 22-28. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2021.01.085>
- Zauszniewski, J. A., Eggenschwiler, K., Preechawong, S., Chung, C., Airey, T. F., Wilke, P. A., & others. (2004). Focused reflection reminiscence group for elders: Implementation and evaluation. *Journal of Applied Gerontology*, 23(4), 429-442. <https://doi.org/10.1177/0733464804268595>
- Zolfaghari, SH., & Sadeghi, M. (2019). Prediction of death anxiety of elderly living in elderly care centers based on cognitive distortions, loneliness, and stress coping strategies. *Journal of Gerontology*, 3(4), 29-39. <https://doi.org/10.29252/joge.3.4.5>. [Persian]